

здатних утверджувати дану сутність в суб'єкті життєвості і розгортати її як об'єктивно цінну для людства, а отже утверджувати цінність особи для історичного поступу, загрожує духовним самонищенням суб'єкта життєвості. Небезпека в тому, що в статусі останнього може, зрештою, постати людство як специфічний вид життя.

Едуард Семенюк

Національний лісотехнічний університет України, м. Львів

ЛЮДИНА І ПРИРОДА: ЯКІСНО НОВА ПАРАДИГМА ЕПОХИ

Те, що людина є часткою природи, – тривіальна істина. Проте, на цьому тривіальність і вичерпується: адже людина – не пересічна частинка природи, а унікальна, тому що вона одна наділена самосвідомістю та мисленням, бажаннями, волею, цілепокладанням, здатністю діяти цілеспрямовано, іноді навіть усупереч інтересам природи як цілого. Це той випадок, коли загальна діалектика частини і цілого реалізується вельми специфічно. Наш час, на жаль, довів, як непоправно далеко людство може зайти на цьому шляху.

В попередні історичні епохи природа планети завжди могла впоратися з тими труднощами, які людина породжувала в ній унаслідок свого господарювання: природні біогеоценози з часом самовідновлювалися (коли ж були винятки з цього загального правила, вони мали локальний характер). Драматичною особливістю доби науково-технічної революції стало те, що людина перейшла межу міри в цьому відношенні. Звичайно, і нині людина може далеко не все (аж ніяк вона не може, певна річ, вийти за межі законів природи), але шкода, яку вона спроможна завдати природі, колосально зросла в порівнянні з попередніми епохами. Природа підійшла до краю тієї прірви, коли вона у *глобальному масштабі перестає справлятися із завданням самовідновлення*. Саме це становить суть якісно нового етапу взаємодії суспільства і природи.

Осмислення цієї проблемної ситуації серйозно вплинуло на екологічне самоусвідомлення світової спільноти. Громадськість почала бити на сполох і шукати вихід з глухого кута. Найактивніша роль у цьому контексті має належати, звичайно, науці як інтегральному суспільному інтелекту. Відповідно до цього у структурі екологічного знання відбулися знаменні зрушення: поряд із класичною, традиційною екологією (яка з часів Е. Геккеля була суто природничою, біологічною дисципліною) почала формуватися

принципово відмінна галузь науки – соціальна екологія. Об'єктом вивчення в цій новій дисципліні є вже не екологічні системи (як поєднання біологічних видів з природним довкіллям їх існування та життєдіяльності), а *соціоекосистеми*. Важливе методологічне значення мало і те, що вперше в історії екології тут з'являється також суб'єкт – суспільство, інтегрована система інститутів та зв'язків людей як соціальних істот. Зрозуміло, що значну роль у формуванні та світоглядно-методологічному самоусвідомленні соціальної екології відіграла філософська теорія.

Чималою мірою філософія була причетна і до осмислення сучасного *екологічного імперативу*, зміст якого можна окреслити так: якщо людство хоче вижити в критичних умовах сьогодення, йому необхідно докорінно та негайно змінити свій спосіб життя, дотеперішній характер взаємодії з природним довкіллям, кардинально обмеживши свої потреби до рівня розумності. Цей історичний, справді доленосний наказ світовій цивілізації дає саме життя, адже альтернативою тут може бути лише загибель (свого роду самогубство людства як наслідок систематичного та "успішного" рубання гілки, на якій всі ми сидимо).

Розуміння всієї глибини небезпеки глобальної екологічної кризи (в її взаємодії з іншими глобальними проблемами сучасності) детермінувало у суспільній свідомості світу формування концепції *сталого розвитку*. Її фундамент, безперечно, не обмежується лише факторами соціально-екологічної проблематики (суть справи є значно складнішою), але слід наголосити, що саме загроза екологічного колапсу на планеті відіграла в цьому контексті роль своєрідного детонатора. Щоб переконатися в цьому, досить проглянути, наприклад, документи добре знаної конференції ООН у Ріо-де-Жанейро (1992 р.).

Значення внеску філософської теорії в дослідження проблематики сталого розвитку великою мірою пов'язане з розумінням його *ноосферної стратегії*. Цей комплекс питань спирається на сучасне тлумачення ноосфери, а воно, без сумніву, базується на вченні В. І. Вернадського. Сталий розвиток за своєю суттю є рухом до ноосфери, а вона означатиме, зокрема, і справді розумне ставлення людини до природи, до всієї низки завдань природокористування. Досі ставлення суспільства до природного довкілля, на жаль, залишається дуже далеким від вимог розумності. Видатний природодослідник ХХ ст., безперечно, мав рацію, говорячи про особливу роль світової науки у розбудові всеосяжної сфери розуму.

Проблематика сталого розвитку поряд з основними її функціями є ефективним індикатором соціального значення ідей *екологічної економіки*.

Специфіка цього типу господарювання людини на планеті полягає в особливому баченні стратегічної мети соціуму: якщо традиційна ринкова економіка націлена на одержання максимально можливого прибутку у найкоротший термін, то основною метою екологічної економіки є збереження природного довкілля, а суто економічний ефект при цьому розглядається як вторинний, підпорядкований. Логічно, що економіка цього типу дозволяє виробництву використовувати лише екологічно прийнятні засоби та технології (виникло поняття екологічної чистоти виробництва). Раніше (до початку глобальної екологічної кризи) людство не знало подібних характеристик та обмежень, їх поява стала одним із результатів екологізації суспільної свідомості.

Слід зазначити, що цей процес збігся у часі з іншою прикметою доби – глобалізацією життя суспільства. І на перетині цих двох характеристик сучасної світової цивілізації зародилася ідея *Екологічної Конституції Землі*. Як наголошує її автор, академік Ю. Ю. Туниця, така конституція покликана стати основоположним всесвітнім документом природоохоронного законодавства та екологізації економіки на всій земній кулі. З моменту проголошення (у квітні 1992 р.) ця ідея вже давно перетворилася в концепцію – наукову та водночас суспільно-політичну. Виникнення та розвиток цієї ініціативи, звичайно, є одним із наочних підтверджень відомої думки В. І. Вернадського про те, що з часом люди неминуче починають мислити і діяти як громадяни не лише своїх держав, але й значно ширше – як громадяни всієї планети.

Варто зазначити, що сучасна філософія бере найактивнішу участь у дослідженні методологічних засад проекту *Екологічної Конституції Землі*. Ця концепція органічно пов'язана з поглибленням ідей екологічної економіки та стратегії сталого розвитку.

Все наведене свідчить про велике об'єктивне значення та нагальну необхідність *екологізації суспільства*. Цілком закономірно вона вже стала важливою прикметою нашого часу. При цьому слід наголосити, що цей феномен тісно поєднує в собі процеси екологізації як суспільної свідомості, так і соціальної практики в усьому її обсязі. Йдеться про *дедалі більше наповнення екологічним змістом* різноманітних онтологічних та гносеологічних реалій доби. Саме поняття екології з периферії природничонаукової теорії швидко перемістилося на авансцену суспільної свідомості нашого часу.

Екологізації свідомості широких мас значною мірою сприяють *глобальні зміни клімату*, які впродовж останніх десятиліть стали цілком

очевидними і дедалі більше – загрозовими для світової спільноти. Відомо, що міжнародні форуми з кліматичних питань вже давно ставлять більше запитань, ніж дають задовільних відповідей на них. В добу глобалізації ця проблематика логічно сполучається з глобальними масштабами взаємодії людства з природою.

Звичайно, поки що екологізація суспільної свідомості є недостатньою: багато людей ще не розуміють глибини небезпеки для планети. Важливим завданням світової науки є найширша популяризація соціоекологічних знань та роз'яснення всієї гостроти сучасної ситуації. Адже йдеться, без перебільшення, про виживання людства.

Оптимальне розв'язання екологічних проблем епохи об'єктивно потребує великих обсягів соціальної інформації різних видів, і це пояснює важливість належної інформаційної бази цього процесу. Оптимальність же інформаційної інфраструктури соціуму в наші дні, як відомо, істотно залежить від досягнень інформатизації суспільства. Таким чином, простежується певний логічний зв'язок між двома магістральними тенденціями розвитку сучасної світової цивілізації – інформатизацією та екологізацією суспільства. Вони ж обидві органічно пов'язані з процесом глобалізації.

Радикальна зміна акцентів у ставленні людства до природи впродовж останніх десятиліть викликала до життя якісно новий феномен в організмі філософського знання, що отримав назву *екологічної філософії*. Вперше за багато століть філософи почали глибоко досліджувати відношення "людина – природне довкілля", "суспільство – природа". Зміст екологічної філософії, певна річ, тісно пов'язаний з такими новітніми розділами теорії, як філософія глобальних проблем сучасності, екологічна етика, філософія сталого розвитку тощо. Формування цієї нової галузі філософської теорії ще раз доводить, що філософія є вічно живим, змінюваним знанням про світ і людину в ньому.

Віктор Петрушенко

Національний університет «Львівська політехніка»

м. Львів

ЛЮДИНА ПЕРЕД ОБЛИЧЧЯМ СВІТУ: ВІЧНЕ ЗДИВУВАННЯ

Філософія починається із здивування (або – зачарування, подиву) – це чудово знають не лише фахівці, а й сумлінні студенти. І цей вислів